

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Катажина Попова
за дисертацията на Галина Стоянова Кръстева

на тема
„Преводни трансформации при глаголните категории в български и
полски език (причастия и деепричастия)“

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“
по направление 2.1. Филология (теория и практика на превода)

Теорията и практиката на превода е сравнително млада наука в областта на хуманитаристиката. Теоретичните модели отразяват различни аспекти на преводаческата проблематика и особено важен остава въпросът за еквивалентност и оценката на качеството на превода. Не по-маловажен е също така проблемът за утвърждаване на единната система на преводни трансформации като технологическа основа в транслатологията. Сложността на преводния процес, неговите лингвистични и екстралингвистични основания и зависимости се нуждаят от изследване, а нефинитните глаголни категории като причастия и деепричастия представляват една част от недостатъчно изследвана семантична структура на изречението, особено с оглед на техните преводни трансформации в два сродни, но типологично различни славянски езици – българския и полския. Затова считам, че темата на дисертационния труд е важна и актуална.

За обект на изследването докторантката избира две произведения. Първото е „*Dom dzienny, dom nocny*“ на полската авторка Олга Токарчук, издадено през 2005 г., с неговия превод на български език „Дом дневен, дом нощен“, направен от Христина Симеонова през същата година. Второто е цикълът от разкази на Йордан Йовков „Старопланински легенди“, създаден през 1927 г., с използваното издание от 1976 г., със съответния превод на полски език, извършен през 1982 г. от Михал Тарасиевич със заглавие „*Legandy Starej Planiny*“.

Независимо от това, че са посочени аргументите за този избор: „Избрахме да съпоставим именно тези два текста, заради приликите, които имат – поредицата от истории, които съдържат, и разликата в годините им на написване“ /стр. 5/, считам, че изборът не е сполучлив и не е оправдан, дори и като вземем под внимание уговорката, че „...представлява известна неравнопоставеност между текстовете от гледна точка на потенциалните им езикови и стилови особености, определени от духа на времето и литературния контекст“ /стр. 5/. Смея да твърдя, че, наистина, двата текста са неравнопоставени, създадени са през различно време с разлика от три поколения, пораждащи различни потенциални езикови реализации.

Дисертационният труд на Галина Кръстева, представен на електронен носител, съдържа 233 страници и се състои от увод, три глави, заключение и литература с 40 заглавия. Неразделна част от него са две приложения. Оформена по такъв начин работата отговаря на изисквания за дисертационен труд.

За предмета на изследване са избрани неличните глаголни форми и техните преводни съответствия в двата текста с цел да се установят, систематизират и анализират преводните трансформации при предаването на причастията и деепричастията от български на полски език и обратно с използване на сравнително-съпоставителен и функционален метод. Посочени са основните задачи за постигането на тази цел.

Първата глава съдържа две части. В нейната първа част анализът се съсредоточава върху нефинитни глаголни форми, като се използва българската терминология със съответните наименования в полски език. В различна степен са разгледани образуването, развитието, семантичното и синтактичното функциониране на отделните видове глаголни категории, потърсени са приликите и разликите в характеристиките на двата славянски езика. Отбелязано е съществуване на минало несвършено деятелно причастие само в български език и отсъствие на предварително деепричастие, функциониращо само в полски език. Според мен теоретичната част би била по-пълна, ако беше направен кратък преглед на статута и функцията на сегашните страдателни причастия независимо от това, че по традиция в системните описания на българския книжовен език за тях се споменава, без да се отделя съществено място, и независимо от твърдението на проф. Иван Първев, че те образуват празно място в българската граматика /примери: знаем, играем, търпим/. Езиковеци отчитат тяхното възраждане, а проф. И. Гугуланова отбелязва тенденцията към активизация на употребите на формите на –em/-им. Трябва да се отбележи историята на полските *imiestowy bierne czasu teraźniejszego* със суфикс – *omy*, които са определяли лице или предмет, подлежащ на действие по време на речта за него, напр.: *widomy znak 'znak, który teraz widzę'*. Спомен за тях намираме в днешните отглаголни прилагателни с форманти –*omy*, –*imy*: *rzec – rzekomy; rodzić – rodzimy; wiedzieć - wiadomy*. Само някои от тези форми са запазили страдателно значение: *wiadomy, znajomy*. Други имат деятелно значение: *ruchomy 'ruszający się'; znikomy 'znikający'; świadomy 'wiedzący'*. Впоследствие докторантката говори за сегашни страдателни причастия във втора глава, но не и в теоретичната.

По теоретични въпроси са привлечени твърдения на И. Куцаров, Р. Ницолова, К. Мирчев, Е. Тодорова, Р. Влахова, Ст. Стоянов, П. Пашов, Ал. Атанасов, М. Чоролеева, В. Гешев, С. Брезински, М. Деянова и от ГСБКЕ, като водещите и тясно свързани с тази област са твърдения на проф. И. Гугуланова от нейния труд „Българските причастия и деепричастия в славянски контекст”, където глаголните категории се разглеждат в съпоставителен аспект в българския, полския и руския език с подчертано отличаващото ги качество като инфинитни форми на „преливност” (терминът на И. Гугуланова) или конверсия относно преминаване на една част на речта в друга.

Полските причастия се разглеждат с оглед на теоретичните постановки на П. Бонк, З. Салони, Я. Токарски, Р. Гжегорчикова, Я. Мьодек, и И. Гугуланова. Отбелязано е специфичното положение на миналите деятелни причастия в полския език и тяхното място в класа на прилагателни имена поради засиления процес на адективизация. Обърнато е внимание на по-честа употреба на полските предикативни форми на –*no*, –*to* в сравнение със съответните на български език, които са семантични структури и представят резултат от завършена, респ. незавършена дейност. Засегнат е въпросът за полупредикативната им употреба, като са взети под внимание постановките на

И. Гугуланова. (Гугуланова 2005). Докторантката подчертава иманентно присъщия хибриден характер на причастията, засяга въпроси на адективизацията и полупредикацията.

Във втората част вниманието е фокусирано върху различни транслатологични постановки относно преводните трансформации. Представени са гледните точки на учени, които имат принос в теорията на превода и типологията на преводните трансформации. Засегнати са въпроси на буквализма (Св. Томанова), както и спецификата на превода (И. Васева, Т. Кирова), понятието „преводна трансформация“, видове преводни трансформации (Л. С. Бархударов, А. Д. Швейцер, Св. Томанова, В. Н. Комисаров, В. Г. Гак, К. Латишев), преводния процес, преводаческите операции (Миньяр-Белоручев, цит. по: В. Сиракова, С. Мичев), и техните основни модели за реализация (Св. Томанова).

Водена от монографията на лингвист-полонистката и преводачка Искра Ликоманова „Славяно-славянският превод“, посветена на превода между славянски езици (Ликоманова 2007), докторантката прави общ преглед на отделни видове класификации на преводните трансформации. Галина Кръстева приема мнението на И. Ликоманова, че всяка класификация има условен характер и очертава две основни групи на преводни трансформации: граматични /морфологични, синтактични/ и лексикални / задължителни и незадължителни добавки, изпускания, замени/, като не подминава транспозицията. Всеки вид трансформация е онагледен с конкретни примери от двете гореупоменати произведения.

Във втората глава е предложен анализ на превода на полските причастия и деепричастия на български език. Със съответните примери е проследено предаване на отделни видове полски причастия и деепричастия и техните възможни преводни трансформации в българския език. Отбелязани са интересни случаи, когато полското сегашно деятелно причастие и минали деятелни причастия са преведени със сегашните страдателни причастия: *w nie kończących się rozmowach* - в нескончаеми разговори (стр. 76); *niezrozumiałym* – неразбираем; *niezrozumiałe*-- неразбираеми (стр. 86); *zamieszkanu* – обитваем (стр.102). Тук докторантката прави коментар за отсъствието на минали деятелни причастия в полски език и за изчезналото, според някои езиковеди, българското сегашно страдателно причастие, позовавайки се на твърдения на Р.Ницолова (2008:431). Посочени са примери за превод на предикативните форми на –но/-то с минало несвършено деятелно причастие, което се среща само в българския език: *dzielono* – разделяли; *polowano* – ловели; *zakładano* – основавали (стр.113) с цел да бъде предадена несвидетелска реч. В края е представен количествен и съдържателен анализ със съответно обобщение, че сред нелични глаголни форми най-често се срещат минали страдателни причастия /952 бр./, преведени със същите форми, с изключение на 82 случая, когато за техния превод е било използвано най-голямо разнообразие от преводни трансформации.

В третата глава е направен преглед на отделните видове български причастия и деепричастия и техния превод на полски език. Проследена е синтактичната употреба и голямо разнообразие на преводни трансформации, които са настъпили в процеса на превода. Отново е отбелязана активната употреба на миналите страдателни причастия, образувани от два вида глаголи /419 бр./ и предадени на полски език с преводни еквиваленти или със страдателни причастия, сегашни или предварителни деепричастия. Главата завършва с количествен и съдържателен анализ.

Галина Кръстева установява пълното отсъствие на деепричастието, което е относително нова категория в българския език, и ограничената употреба на сегашните причастия /3 бр./, нехарактерни за времето, когато е създадено произведението на Й. Йовков: "Отдаваме този факт на периода на създаване на цикъла разкази, както и на езиковите норми, характерни тогава" /стр. 206/. Следователно възниква важен въпрос – дали картината на нефинитните глаголни форми би била различна, ако на анализ беше предложен българския текст от по-ново време, например от началото на века, когато е създадено полското произведение. Трудно е да се отговори без съответните изследвания, но този факт поражда много въпроси дали предложените за анализ произведения са съпоставими в преводен план.

Заключението представя обобщения и характеристики на изследвания материал.

Бих отправила една препоръка на докторантката, особено ако има намерение да издава своята дисертация. Необходима е внимателна редакция на работата, има допуснати грешки или пропуски („който” не е съюз, а относително местоимение - стр.71; в съчетанието *urządzone na niego obławę*, местоимението не е в дателен, а във винителен падеж - стр.167; съчетанието *w sobie* не е в родителен, а в предложен падеж - стр. 169 и др.) Не всички цитирани автори в изследването са посочени в библиография (Деянова, Брезински - стр.34, Миньяр-Белоручев - стр.40 и др.) Срещат се и графични грешки в обозначаване на диакритични знаци (*daj-ę - daj-šcy, czuj-ę - czuj-šcy, wij- wij-šcy* - 18, 19 стр.).

По темата са представени четири публикации, които са свързани с темата на дисертационния труд.

Авторефератът отразява адекватно структурата, съдържанието, основните изводи, заключението и научните приноси на представената научна разработка.

Независимо от забележките и въз основа на всичко казано считам, че дисертационният труд на Галина Кръстева има научна стойност.

Като член на научното жури гласувам на Галина Стоянова Кръстева да бъде присъдена образователна и научна степен „доктор”.

Бургас, 21.04.2019 г.

Член на научното жури:

/доц. д-р Катажина Попова /